

УДК 343.14+342.7+346.91+347.94

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.2>

РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У КОНТЕКСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ТА ІНШИХ ВИДАХ СУДОЧИНСТВА

Ланцедова Юлія Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Національного авіаційного університету

У контексті розвитку окремих євроінтеграційних процесів обґрунтовано, що міжнародна «концепція плодів отруйного дерева» свідчить про непрофесіоналізм та/або корумпованість суддів, а також порушує базисні принципи права у частині рівного захисту правового статусу всіх учасників кримінального судочинства та необхідності встановлення по кожній справі об'єктивної істини, оскільки суттєве порушення порядку досудового розслідування, установленого КПК України, яке може розглядатися як підстава для визнання певних відомостей неприпустимими як докази у конкретній справі тільки тоді, коли виникають сумніви (у процесі узагальнювальної оцінки, зокрема шляхом перевірки) щодо достовірності відомостей, отриманих у процесі досудового розслідування та судового слідства.

Викладене і результати розгляду Європейським судом із прав людини справи «Праді проти Німеччини» дозволили дійти таких висновків:

1. Допустимість доказів фактично є не базисною основною юридичною властивістю таких відомостей, а власне результатом їх узагальнювальної оцінки, зокрема шляхом перевірки.

2. Саме по собі формальне порушення порядку отримання доказів, передбаченого певною нормою Кримінального процесуального кодексу України, має за відсутності обставин, що виключають вину особи або антисоціальність діяння, тягнути за собою лише за відповідний вид та ступеня суворості юридичну відповідальність винної особи.

3. Будь-які порушення порядку отримання доказів не є підставою для визнання відповідних відомостей недопустимими доказами, якщо допущені порушення не призвели до втрати цими відомостями належного рівня якості їх значущості та/або достовірності та/або доброякісності, сукупність яких узгоджена і достатня для формування в головного суб'єкта кримінального судочинства внутрішнього переконання у встановленні за допомогою власне узгодженої та достатньої сукупності значущих, достовірних і доброякісних доказів власне об'єктивної істини та необхідності винесення лише на основі такої істини певного проміжного та, тим більше, остаточного процесуального рішення по кримінальній справі.

Ключові слова: «концепція плодів отруйного дерева», установлення об'єктивної істини по справі, співвідношення допустимості доказів та відповідальності за порушення порядку отримання такого роду відомостей.

Lantsedova Julia. Development of individual European integration approaches in the context of proof in criminal and other types of judicial proceedings

In the context of the development of certain European integration processes is substantiated, that the international "concept of fruits of the poisonous tree" indicates the unprofessionalism and/or corruption of judges, as well as violates the basic principles of law in terms of equal protection of the legal status of all participants in criminal proceedings without exception and the need to establish the objective truth in each case, since it is essential violation of the order of pre-trial investigation established by the Criminal Code of Ukraine, which can be considered as a basis for declaring certain information inadmissible as evidence in a specific case only when doubts arise (in the process of general assessment, including verification) regarding the reliability of information obtained in during pre-trial investigation and judicial investigation.

The above and the results of the consideration by the European Court of Human Rights of the case "Pradi v. Germany" made it possible to reach the following conclusions:

1. The admissibility of evidence is actually not the basic legal property of such information, but actually the result of their general assessment, including through verification.

2. In itself, a formal violation of the procedure for obtaining evidence, provided for by a certain norm of the Criminal Procedure Code of Ukraine, should, in the absence of circumstances that

exclude the fault of the person or the antisociality of the act, entail the legal responsibility of the guilty person only for the appropriate type and degree of severity.

3. Any violations of the procedure for obtaining evidence are not grounds for recognizing relevant information as inadmissible as evidence, if the committed violations did not lead to the loss of the appropriate level of quality of this information, its significance and/or reliability and/or good quality, the totality of which is agreed and sufficient for the formation of the main subject of criminal justice internal conviction in establishing with the help of a properly agreed and sufficient set of significant, reliable and good-quality evidence exactly the objective truth and the need to adopt a certain intermediate and, even more so, final procedural decision on the criminal case only on the basis of such truth case.

Key words: *"the concept of the fruits of a poisonous tree", an establishing the objective truth in the case, the ratio of admissibility of evidence and responsibility for violation of the procedure for obtaining this kind of information.*

Положення ст. 2 розд. I «Загальні принципи» «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [1], у частині **поваги до демократичних принципів, насамперед верховенства права, і до прав людини та основоположних свобод**, що безпосередньо впливає з низки відповідних базисних міжнародних актів та інших документів [2; 3; 4; 5; 6; 7 та ін.] і червоною лінією пронизує як Концепцію судово-правової реформи в Україні судово-правової реформи в Україні [7], так й останні політико-правові доробки у цьому базисному напрямі розвитку української держави [8], спонукали автора розробити певне інноваційне розуміння сутності та базисних юридичних властивостей доказів і процедури роботи з ними та їх джерелами [9, с. 46–49; 11, 36–39, 287–296 та ін.], на основі чого була обґрунтована одна з редакцій відповідного бачення євроінтеграційних підходів у контексті доказування у кримінальному чи інших видах судочинства [11, с. 296–315 та ін.], що в контексті забезпечення принципу верховенства права та дотримання і відновлення правового статусу особи не лише є досить повно євроінтегрованою, а й презентує подальший розвиток європейських інституцій з урахуванням цих же базисних євроінтеграційних принципів і демонструє фактично високий рівень євроінтеграційного супроводження у будь-якій країні світу.

Указане інноваційне розуміння базисних основних та додаткових юридичних властивостей доказів у кримінальному та будь-якому іншому виді судочинства [9, с. 46–49; 11, с. 36–39, 287–296 та

ін.] повністю відповідає вимогам ч. 2 ст. 3 ст. 21 та ч. 2 ст. 102 Конституції України, які зобов'язують державу та, насамперед, президента держави, забезпечити дотримання правового статусу рівною мірою всіх фізичних осіб, а не лише осіб за рахунок відповідного порушення правового статусу інших [11, с. 296–297].

І власне ці вимоги Основного Закону порушують положення ч. 1 ст. 86 КПК України щодо визнання недопустимими тих доказів, які отримані з порушенням передбаченого цим кодексом порядку, а також ч. 1 ст. 87 та інших положень КПК України, що деталізують цю норму кодексу, у частині визнання недопустимими доказів, що отримані внаслідок суттєвого порушення прав і свобод людини [11, с. 297], на реалізації яких, зокрема й у вигляді запозиченої у міжнародних партнерів так званої «концепції плодів отруєного дерева» [12, с. 439–451], на жаль, побудовано і низку так званих дисертаційних досліджень [13, с. 103–104 та ін.].

А саме з таких недостатньо зважених підстав було винесено декілька виправдальних вироків. Зокрема, Коростенський міськрайонний суд Житомирської області ухвалою від 10.09.2013 р. у справі № 279/5103/13 визнав недопустимими доказами відомості, що містяться у висновку експертизи, призначеної після закінчення терміну досудового розслідування [14].

За аналогічних підстав Новомиргородський районний суд Кіровоградської області у вирокі від 9.09.2014 р. у справі № 395/414/1-к, провадження № 1-кп/395/41/2014, визнав недопустимими доказами відомості, отримані захисником після закінчення строку досудового розслідування [15]; і т. д. [13, с. 103–104 та ін.].

Найбільш яскравим практичним прикладом реалізації фактично кримінальної та, у будь-якому разі, юридично некомпетентної «концепції плодів отруєного дерева» є справа щодо судді-корупціонера, який був засуджений до 8 років позбавлення волі за те, що, працюючи на посаді судді Залізничного районного суду м. Львова, будучи посадовою особою, яка займає відповідальне положення, діяв усупереч інтересам служби та, керуючись корисливими мотивами, протягом 2010–2011 років отримав хабарі за сприяння у розгляді цивільної та кримінальної справ, що перебували у його провадженні, та якого судді-брати вищих судових інстанцій звільнили від карально-виховної та інших заходів кримінальної відповідальності з урахуванням лише суто формального порушення порядку отримання доказів – вручення йому підозри не Генеральним прокурором чи його заступником. При цьому не було жодних сумнівів у значущості, достовірності і доброякісності власне доказів вини підсудного, узгодженість та достатність яких у контексті обов'язку ухвалити саме обвинувальний вирок також були поза будь-якими сумнівами [16].

Цим самим було проігноровано вже цитовані вимоги ч. 2 ст. 3 і ст. 21 Конституції України в частині головного обов'язку держави затвердити та забезпечити права і свободи громадян, причому рівною мірою, а не одного суб'єкта за рахунок іншого, у цьому разі – особи, яка переслідується, за рахунок відповідного порушення правового статусу потерпілих, зокрема і держави, у контексті також вимог ч. 1 ст. 6 Конвенції в частині права не тільки особи, яка переслідується, а й потерпілих, на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом [11, с. 298], а також положень п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права», згідно з якими, «понад те, має існувати установа чи організація – як якийсь обвинувач, який певною мірою має бути теж незалежним від виконавчої влади та який забезпечує, щоб порушник закону – навіть якщо потерпілі не заявляють про це – постав перед судом» [6].

Ось тому викладені та інші практичні приклади реалізації фактично неконституційної «концепції плодів отруєного дерева»

зобов'язали автора ще раз вивчити проблему сутності базисних юридичних властивостей доказів у кримінальному чи іншому виді судочинства, принципово переглянути свої підходи [11, с. 298–300 та ін.] і зробити такі висновки.

Викладені та інші практичні приклади, по-перше, свідчать про непрофесіоналізм та/або корумпованість суддів, а також порушують базові принципи права у частині рівного захисту правового статусу всіх учасників кримінального судочинства та необхідності встановлення по кожній справі об'єктивної істини, оскільки суттєве порушення порядку досудового розслідування, установленого КПК України, яке може розглядатися як підстава для визнання певних відомостей неприпустимими доказами у конкретній справі тільки тоді, коли виникають сумніви (у процесі узагальнювальної оцінки, зокрема шляхом перевірки) щодо достовірності відомостей, отриманих у процесі досудового розслідування та судового слідства [11, с. 299].

І не лише достовірності, а й значущості та доброякісності сукупності доказів, яка має бути узгоджена та є достатньою для формування внутрішнього переконання головного суб'єкта кримінального судочинства про встановлення на основі такої сукупності доказів об'єктивної істини та необхідності винесення на цій основі істини певного проміжного та остаточного процесуального рішення.

Власне, на таких обставинах акцентував увагу Європейський суд із прав людини у рішенні у справі «Прадї проти Німеччини» від 03.03.2016 р., наголосивши, що «нічого не вказує на те, що в цьому разі поліція діяла несумлінно або з наміром порушити формальну процедуру. ... Щодо питання про те, чи є сумніви щодо достовірності доказу (наркотичних засобів), Суд зазначив, що сторони не заперечують те, що наркотичні засоби дійсно було виявлено в житлі заявника, яким користувався виключно він. Також заявник не заперечував щодо висновку експерта. Тому Суд не вбачає жодних сумнівів щодо достовірності доказу. ... З огляду на це, Європейський суд із прав людини дійшов висновку про те, що за таких обставин судовий розгляд був справедливим, а отже, порушення ст. 6 Конвенція про захист прав людини та основних свобод відсутня» [17].

Якщо цитоване рішення Європейського суду з прав людини застосувати як керівництво до дії до всіх розглянутих та інших аналогічних практичних прикладів, то треба дійти таких висновків:

1. Допустимість доказів фактично є не базисною основною юридичною властивістю таких відомостей, а власне результатом їх узагальнювальної оцінки, зокрема шляхом перевірки [11, с. 299–300].

2. Саме по собі формальне порушення порядку отримання доказів, передбаченого певною нормою Кримінального процесуального кодексу України, має за відсутності обставин, що виключають вину особи або антисоціальність діяння, тягнути за собою лише за відповідний вид та ступеня суворості юридичну відповідальність винної особи [11, с. 300].

3. Будь-які порушення порядку отримання доказів не є підставою для визнання відповідних відомостей недопустимими доказами, якщо допущені порушення не призвели до втрати цими відомостями належного рівня якості їх значущості та/або достовірності та/або доброякісності, сукупність яких узгоджена і достатня для формування в головного суб'єкта кримінального судочинства внутрішнього переконання у встановленні за допомогою власне узгодженої та достатньої сукупності значущих, достовірних і доброякісних доказів саме об'єктивної істини та необхідності винесення лише на основі такої істини певного проміжного та, тим більше, остаточного процесуального рішення по кримінальній справі [11, с. 300].

При цьому треба особливо наголосити, що як слідчий, так і, особливо, суддя або колегія суддів, а у випадках і в межах прямо передбачених ч. 4 запропонованої редакції статті кодексу про докази – експерт, є головними суб'єктами кримінального судочинства, які лише і мають бути вповноважені на збирання трасосубстанцій і документів та/чи на встановлення особистісних джерел та на отримання доказів від цих об'єктивних та/чи суб'єктивних та/або змішаних джерел [11, с. 300].

Отримання доказів указаними головними суб'єктами кримінального судочинства має здійснюватися за максимально можливою допомогою у цьому з боку як обвинувача, так і захисника, та, що прин-

ципово, будь-якого іншого учасника цього судочинства, щоб на основі узгодженої і достатньої сукупності значущих, достовірних і доброякісних доказів сформувати в процесі узагальнювальної оцінки цих відомостей, зокрема шляхом їх перевірки, внутрішнє переконання (без будь-яких зовнішніх впливів, зокрема так званого «телефонного права») власне слідчого та, зрештою, судді чи колегії суддів, про встановлення у справі саме об'єктивної істини та необхідності прийняття лише на її основі певного проміжного та остаточного процесуального рішення [11, с. 300–301].

Якщо ж хтось з опонентів захоче заперечувати, що на основі будь-яких доказів, а тим більше отриманих від суб'єктивних джерел, нібито неможливо встановити об'єктивну істину, то він повинен допустити існування й алогічних ситуацій вирішення певної справи не на основі вказаної узгодженої та достатньої сукупності значущих, достовірних і доброякісних доказів, що і має прирівнюватися до досягнення достатнього рівня об'єктивної істини у справі, але в припущеннях [11, с. 301].

А ось саме таке «імовірне доказування» якраз досить обґрунтовано і прямо заборонено робити категоричними вимогами ч. 3 ст. 62 Конституції України, але, на жаль, стосовно лише ситуації обвинувачення переслідуваної особи, а не як обвинувачення, що стосується лише переслідуваної особи, та виправдування, що вже пов'язані з рівнем відновлення порушеного правового статусу власне потерпілого [11, с. 301].

Наявний, згідно з вимогами п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України, п. 15 ч. 1 ст. 7, ст. 22 КПК України, п. 4 ч. 3 ст. 2, ст. 12 ЦПК України, п. 4 ч. 3 ст. 2, ст. 13 ГПК України, п. 4 ч. 3 ст. 2, ст. 9 КАС України та ін. в кримінальному чи іншому виді судочинства принцип змагальності сторін має бути замінене на **принцип встановлення об'єктивної істини** у кримінальному та будь-якому іншому виді судочинства. Кримінальне, як і будь-який інший вид судочинства чи доказування, – це не спортивне змагання. Тут не може бути переможців і переможених [11, с. 307].

Такий підхід, як уже підкреслювалося, у будь-якому разі буде пов'язаний із суттєвим порушенням прав та/або свобод та/чи

обов'язків та/або інтересів учасників відповідного судочинства або доказування, насамперед потерпілої та переслідуваної особи, що, своєю чергою, суперечитиме, як це вже було доведено на підставі вимог ч. 2 ст. 3 та ст. 21 Конституції України, згідно з якими, ще раз наголосимо, утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, причому кожного учасника кримінального чи будь-якого іншого судочинства, а не незаконне забезпечення права особи, яка переслідується, уникнути або принаймні пом'якшити відповідальність за рахунок відповідного применшення й так уже порушеного кримінальним чи іншим правопорушенням правового статусу потерпілого [11, с. 308].

Будь-яке процесуальне рішення по справі має бути ухвалене тільки на основі узгодженої і достатньої сукупності доказів, коли кожен окремий доказ повинен мати ще і єдність таких основних базисних юридичних властивостей, як значущість, достовірність і доброякісність таких відомостей [11, с. 301–302]. І коли в результаті належної оцінки узгодженої та достатньої сукупності таких доказів у судді складеться внутрішнє переконання про винність особи – має виноситися обвинувальний вирок, а якщо про невинність особи – виправдувальний вирок [11, с. 302].

Якщо наявна сукупність доказів є недостатньою для формування внутрішнього переконання судді (колегії суддів) як першого, так і другого плану, не повинен ухвалюватися виправдувальний вирок, як це вимагають, порушуючи вимоги ч. 3 ст. 62 Конституції України (де, як уже наголошувалося, у контексті презумпції невинності йдеться лише про те, що всі сумніви трактуються на користь обвинуваченого, що унеможлиблює прийняття за такої ситуації лише обвинувального вироку, але ніяк не зумовлює необхідність ухвалення у цій ситуації виправдувального вироку), положення п. 2 ч. 1 ст. 373 «Види вироків» КПК України. Адже постановлення остаточного процесуального рішення за наявності недостатньої сукупності доказів – рівнозначна винесенню вироку власне на припущеннях, що прямо заборонено виконувати вимогами тієї ж ч. 3 ст. 62 Конституції України [11, с. 302].

Ураховуючи викладене, **під установа-ленням об'єктивної істини за певною справою** варто розуміти *отримання таких відомостей, які не тільки володіють всією невід'ємною сукупністю основних базисних юридичних властивостей (значущість, достовірність, доброякісність), а коли й сукупність таких значущих, достовірних і доброякісних доказів є достатньою і узгодженою для того, щоб сформува-ти у головного суб'єкта судочинства внутрішнє переконання (що склалося без будь-якого зовнішнього впливу) про те, що за допомогою вказаної сукупності доказів досягнуто максимально можливого рівня об'єктивної істини і певне проміжне або остаточне процесуальне рішення у справі має бути прийнято лише на основі такої об'єктивної істини* [11, с. 309].

У такому разі будь-які суб'єктивні відомості, тобто такі, які отримані від особистісного джерела, «об'єктивуються» такого роду переконанням головного суб'єкта судочинства, який буде впевнений у тому, що і шляхом суб'єктивних відомостей у сукупності з іншими відомостями, які є значущими, достовірними та доброякісними і сукупність яких узгоджена та достатня для формування цього внутрішнього переконання головного суб'єкта у встановленні у вигляді такої сукупності фактично об'єктивної істини і необхідності лише на її основі вирішити певну справу [11, с. 309].

І як уже особливо наголошувалося: якщо хтось з опонентів захоче все ж таки заперечувати, що на основі будь-яких доказів, а тим більше отриманих від суб'єктивних джерел, нібито неможливо встановити об'єктивну істину, то він повинен допускати і ситуації вирішення певної справи не на основі вказаної узгодженої та достатньої сукупності значущих, достовірних та доброякісних доказів, що і має прирівнюватися до досягнення достатнього рівня об'єктивної істини у справі, а на власне припущеннях [11, с. 309–310]. У такому аспекті виглядають юридично некомпетентними, якщо не як конституційних корупціогенні обставини, вимоги ч. 1 ст. 62 Конституції України щодо того, що «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним способом, а також на припущеннях», коли нібито виправдання особи може ґрунтува-

тися і на доказах, отриманих незаконним способом, і на припущеннях [11 с. 310]. Тому, у разі недоведеності як винуватості, так і невинуватості переслідуваної особи (що часто виникає в результаті навмисних діянь переслідуваної особи та її адвоката з «розвалу» справи) фактично має місце недостатня (невизначена) сукупність доказів, яка не може зумовити появу визначеної ситуації та відповідного їй визначеного правового статусу учасників судочинства [11, с. 310].

Запропоновані положення щодо необхідності зміни принципу змагальності сторін на принцип встановлення об'єктивної істини у кримінальному та будь-якому іншому виді судочинства та вирішення деяких інших тісно пов'язаних із цим проблем найбільш ефективного, раці-

онального та якісного здійснення процедури доказування у кримінальному судочинстві, не претендують на завершеність, а створюють лише належну доктринальну, проектну законодавчу та іншу доктринальну основу для розробки в процесі широкої коректної наукової дискусії загально визнаного варіанта вирішення цих проблем доказування. Цей підхід має всі підстави стати не лише досить повно євроінтегрованим, а й презентувати подальший розвиток певних європейських інституцій у контексті вказаних базисних євроінтеграційних принципів із безумовного забезпечення верховенства права та дотримання і відновлення правового статусу особи, демонструвати найвищий рівень євроінтеграційного супроводження у будь-якій країні світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 16 вересня 2014 р. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Хельсинки, от 1 августа 1975 г. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text
3. Парижская хартия для новой Европы: итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Париж, от 21 ноября 1990 г. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058#Text
4. Загальна декларація прав людини (укр/рос) від 10 грудня 1948 р. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Верховенство права. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), Венеція, від 26 березня 2011 р. URL: [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
7. Концепція судово-правової реформи в Україні. Затв. постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30, ст. 426. *Zakon.rada.gov.ua: вебсайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>
8. Напрацювання проекту ЄС «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (Association4U). 04/02/2020 18:07. *Євроінтеграційний портал: веб-сайт*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/infografika/napracyuvannya-proektu-yes-pidtrymka-vprovadzhennya-ugody-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu>
9. Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О., Тунтула О.С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/37>
11. Кириченко О.А., Ткач Ю.Д., Бондаренко І.В. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O.; Київ : Видавець Назаров О.А., 2022. 2-ге вид. 1012 с.
12. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України : теоретико-правові і практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09; Нац. ун-т «Одеськ. юрид. ак.». Одеса, 2020. 530 с.

13. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 226 с.

14. Ухвала Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 10 вересня 2013 р. : справа № 279/5103/13-к, провадження № 1-кп/279/187/13, реєстрац. № 33381564 *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33381564>

15. Вирок Новомиргородського районного суду Кіровоградської області від 9 вересня 2014 р. : справа № 395/414/14-к, провадження № 1-кп/395/41/2014, реєстрац. № 40503136. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : вебсайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40503136>

16. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі В.В. Щепоткіної, Л.Ю. Кишакевича та В.І. Остапука по справі № 349/1487/14-к по обвинуваченню по ч. 3 ст. 368 КК України. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/80115441?utm_ =](https://verdictum.ligazakon.net/document/80115441?utm_=)

17. Case of Prade v. Germany. Application no. 7215/10. Справа «Праде проти Німеччини» : Judgment European Court of Human Rights, 3 March 2016, final 03/06/2016. *European Court of Human Rights* : official site. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng>